

Плевенски исторически четения

Pleven Historical Readings

Регионален исторически музей – Плевен
Regional Historical Museum – Pleven

Издание Publication	Кризите като катарзис – политически, социални и културни измерения на екстремните ситуации в историята Crises as catharsis – political, social and cultural dimensions of extreme situations in history
Том / година Volume / year	I / 2022
Издател / държава Publisher / country	Регионален исторически музей – Плевен, България Regional Historical Museum – Pleven, Bulgaria
Автор(и) Author(s)	Гергана Алексиева Assoc. Prof. Gergana Aleksieva, PhD
Институция Affiliation	Софийски университет „Св. Климент Охридски“ Sofia University “St. Kliment Ohridski”
Заглавие Title	ПОЛИТИЧЕСКАТА И СОЦИАЛНА КРИЗА В ЧИЛИ (1924 – 1925) POLITICAL AND SOCIAL CRISIS IN CHILE (1924 – 1925)
Страници Pages	227–243
Постоянен адрес Permanent URL	https://plevenhistoricalreadings.eu/articles/phr-1-227/

ПОЛИТИЧЕСКАТА И СОЦИАЛНА КРИЗА В ЧИЛИ (1924 – 1925)

Гергана Алексиева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме: След края на Първата световна война в Чили назряват условия за промени; доминиращият парламентарен режим вече е изчерпал възможностите си за справяне с кризите. Натискът за социални реформи от обществото и системният отказ на властта те да бъдат реализирани, водят до нагнетяване на напрежението. Армията и най-вече младшият офицерски състав се оказват двигателите и лидерите на този процес, който след поредица катаклизми през втората половина на 1924 г. и 1925 г. има за краен резултат нова конституция, която променя институционалното устройство на Чили и дава стабилност за следващия половин век.

Ключови думи: Съвременна история на Чили, Конституция на Чили (1925 г.), Артуро Алесандри, армията в Чили.

Първата световна война води до турбуленции в много държави. Чили не е изключение от тази тенденция. Идването на мира в Европа се отразява на чилийската икономика, поставяйки допълнителна тежест върху политическата система, която вече е показала неспособност да се справя и с не толкова сериозни казуси. Открояват се проблемите в икономиката: свръхзависимост от износа на природни богатства, неадекватна фискална и монетарна политика, инерция в селското стопанство. Комбинацията от икономическа необходимост и политически брожения подтиква чилийската държава и общество да тръгнат в нова посока.¹ В края на второто десетилетие на XX в. Чили се озовава в преломен момент, който ще доведе до съществена трансформация на политическата и конституционната система. За да се стигне до тази кардинална промяна, обаче ще бъде нужно време.

Страната привидно изглежда спокойна. На пръв поглед институциите работят, но партиите са продесни, реакционни групи. Те управляват Чили чрез икономически контрол, игнорирайки исканията за реформи на средната класа. Армията осъзнава, че Чили изостава. Офицерите, които са изпращани на обучение в Германия или на място

¹ Simon Collier and William F. Sater: A history of Chile, 1808 – 2002. Second Edition, New York, p. 202.

чрез инструктори в родината, виждат огромния контраст. Желанието да се модернизира Чили, е широко разпространено сред тях. Също така се наблюдава поколенчески сблъсък в армията. „Старата гвардия“ се противопоставя на иновациите в професионалната сфера. Офицерският корпус е засегнат от растящата инфлация, защото е с фиксирани заплати и без актуализация, тоест доходите на това професионално съсловие спадат.

Политизацията на армията става очевидна още през 1919 г., когато е разкрит предполагаем опит за преврат. Офицери се събират и дискутират политическата и икономическата ситуация. На 10 май един от основните вестници публикува информация за заговора, който предвижда отстраняване на правителството. Посочените офицери отричат да са имали такива намерения; заявяват, че са искали да предложат помощ на президента. Пресата подсилва слухове, публикувайки проект за конституция, предложен от офицерите.² Тази криза е решена за момента, но е сигнал, че армията вече обмисля възможността за намеса в политическите дела на държавата.

Към 1920 г. идва момент, в който може да бъде извършена промяна. Обявяването на Артуро Алесандри за кандидат за президент от Либералния алианс разрушава олигархичния контрол над политическия живот след получаването на независимостта. Той заявява: „Искам да бъда заплаха за реакционния дух“. Коалицията, която го издига, е съставена от няколко партии на средната класа, дребни търговци, индустриалци и земеделци, много от тях от провинцията, заедно със занаятчии и работници; той настоява за коренна промяна в олигархично Чили. Противникът се нарича Национален съюз – коалиция между либерали и консерватори, защитаваща едрия бизнес, с кандидат Луис Барос Боргоньо.³

Програмите на партиите не са много различни. И двамата кандидати предлагат свобода на изборите и на мисълта, стабилизация на паричната единица, индустриализация, задължително начално образование и социално законодателство. Разликите трябва да се търсят в нюансите. Дошъл е момент за социална трансформация, която се нуждае от институционализация. Никой не отрича значението на трудовото законодателство, но докато Барос Боргоньо го вижда като защита на реда, Алесандри го поставя като ос на обновената демокрация. Той се явява символ на исканията на средната класа. Според нея би спасил страната от декадентската парламентарна олигархия, създавайки реформирана държава – защитник, отворена към нуждите на хората. Алесандри персонализира аспирациите на много хора: средната класа, трудещите се и антицърковните групи. Неговите политически речи се

² Tarr, Terence Stephen. Military intervention and civilian reaction in Chile, 1924 – 1926. p. 5. [www.//ufdc.ulf.edu/UF00097996/001/pdf](http://ufdc.ulf.edu/UF00097996/001/pdf) (15 ноември 2021 г.).

³ www.academiaparlamentaria.cl (22 ноември 2021 г.).

харесват и на армията, най-вече на младите офицери. През 1920 г. има сблъсъци между ляво и дясно ориентирани студенти.⁴ Предизборната кампания е много разгорещена и това е свидетелство за натрупаното напрежение. Голяма част от обществото се надява на по-съществени промени.

В навечерието на изборите ситуацията се усложнява допълнително от страха, който показва властта. Тя използва един дребен конфликт с Перу, за да обяви война на съседната държава. Наложено е военно положение, което включва репресии, арести и мъчения. Целта е ясна – външната заплаха трябва да доведе до вътрешно обединение, а извънредните мерки ще помогнат за преодоляване на социалното и политическото напрежение.

В тази напрегната ситуация резултатите от изборите са: 179 електори гласуват за Алесандри; неговият опонент получава подкрепата на 175 от тях. Общо заседание на Конгреса и Сената трябва да определи кой е победителят. Тъй като Парламентът е в ръцете на Националния съюз, се разгръща огромна улична агитация, за да се уважи относителното мнозинство на електорите. Изборът трябва да се проведе от Трибунал на честта, който решава с 1 глас в полза на Алесандри.⁵ Това е крехка победа, която не позволява стабилност. Тя все пак създава чувство за удовлетвореност сред обществото. Алесандри встъпва в длъжност на 23 декември 1920 г.

Към новия президент има големи очаквания. Оперативните условия обаче не са в полза на правителството. Като последица от Първата световна война и трудностите в пазара на селитра финансовата ситуация в страната се влошава. Преките последици са дефицит и монетарна нестабилност. Сенатът се противопоставя на реформите, предложени от правителството: създаване на Централна банка, въвеждане на данък върху рентата и други мерки за стабилизация на националната валута, регулация на кредитирането и защита на националната индустрия. До 1924 г. няма никакъв напредък. Най-важните точки от социалната програма на Алесандри, като закон за труда и социалното осигуряване, са системно отхвърляни от Парламента, както и повишаването на заплатите в армията.⁶ Тези проектозаконови са средство за социална еволюция, която би сложила край на избухващото от време на време напрежение.

Много чилийци имат надежди за конституционна реформа (основна тема в кампанията на Алесандри, повторена в обръщението му към Конгреса от 1 юни 1921 г.), но бързо осъзнават, че нищо няма да се промени.⁷ Честата смяна на министри през тези четири години също е свидетелство за липса на стабилност в управлението.

⁴ Tarr, Terence Stephen. Op. cit., p. 6.

⁵ www.academiaparlamentaria.cl (22 ноември 2021 г.).

⁶ Ibidem.

⁷ Simon Collier. Op. cit., p. 207.

Офицерският корпус внимателно наблюдава политическите процеси и постъпките на властта. Към неговите искания за по-адекватно заплащане се добавя и настояването за реформа на регулацията за повишение. Алесандри симпатизира на тези заявени желания, но Сенатът гласува против. Въпреки че е спечелил либерален кандидат, желанията на военните не са изпълнени. Личностната промяна очевидно не е достатъчна. От друга страна, Алесандри връща на активна служба много от офицерите, които са замесени в заговора от 1919 г. Това действие предизвиква недоволството на тези, които не са участвали; те го тълкуват като удар срещу дисциплината.⁸ Политизацията и разцеплението в армията стават все по-очевидни.

В края на 1923 г. в Конгреса са изпратени проекти, които трябва да решат проблемите със заплащането на военните; те не са придвижени и това е поредният неуспех. Месеци по-късно обаче започва дискусия върху законопроект, който трябва да определи заплати за парламентаристите. До този момент не е имало възнаграждение за тази дейност и това е мярка, която би разширила представителството.⁹ Политиката ще спре да бъде занимание за богати, защото хора без осигурени и стабилни доходи ще могат да влязат в политиката. Военните обаче са ядосани, защото се чувстват ошетени и пренебрегнати.

Движението, което подкрепя конституционната реформа, също активизира пропагандата на своята кауза. На 1 февруари 1924 г. партиите от НС и ЛА подписват споразумение за промени в парламентарните процедури. Отправени са предложения за въвеждане на заплащане: 30 000 песо за сенатори и 15 000 за депутати. За това се изисква конституционна поправка. Правителството обаче търси интерпретативен закон, който е използван през 1865 г. по въпроса за свободата на работата. Тази схема предизвиква обществено възмущение, защото се приема като договорка между двете основни партии.¹⁰ Политическото съглашателство вече е проблем за голяма част от обществото.

Противопоставянето между Алесандри и Конгреса е важен фактор за провала на неговото управление. Президентът обвинява законодателната власт и нейното мнозинство, а именно НС, че защитава конкретни интереси; че поведението на коалицията е реакционно и антипатриотично. От своя страна Сенатът твърди, че поведението на президента разрушава устоите на държавата, че е демагогско, че всъщност проблемите не се решават, а се усложняват, защото се унищожават институции и се задълбочава омразата между хората.¹¹

Невъзможността Алесандри да изпълни програмата си, несъмнено разпалва разочарование в армията. Политиците от НС търсят под-

⁸ Tarr, Terence Stephen. Op. cit., p. 9.

⁹ www.academiaparlamentaria.cl (22 ноември 2021 г.).

¹⁰ Simon Colier ... Op. cit., p. 209.

¹¹ Millar Carvacho, Rene. Significado y antecedentes del Movimiento Militar de 1924. p. 33. <https://repositorio.uc.cl/handle/11534/9589> (20 януари 2022 г.).

крепа от висшия команден състав. Създадено е тайно общество – ТЕА (твърдост, ентузиазъм, себеотрицание). Това е дясна, прокатолическа, антиправителствена и антимаасонска организация. Нейната основна цел е отстраняването на Алесандри. Офицерите от средната класа, които са и по-млади на възраст, не желаят консервативно възстановяване. Скоро, след новата сесия на Конгреса през юни 1924 г., офицери редовно започват да се събират във Военния клуб.¹² Сред обществото има слухове, че са замесени политици и по-конкретно – действащият държавен глава Артуро Алесандри, който търси алтернативен начин да проведе предложените реформи.

Очевидно е, че парламентарната система не работи. Въпросът е как да бъде подобрена или променена – чрез действащата конституция или не. Няколко военни предлагат отговор. Създадена е Военна хунта; нейните членове смятат, че моделът на Примо де Ривера в Испания е успешен. В същото време министърът на отбраната Гаспар Мора Сотомайор, настроен про-Алесандри, сондира мнение сред офицери за революция в полза на президента. Той внушава, че Конгресът няма да бъде разпуснат, което ще позволи да се продължи с реформите.¹³ Запазването на законодателната власт означава свързаност с демократични практики, чрез които може да бъдат извършени необходимите промени.

Към средата на 1924 г. властовият вакуум става все по-очевиден. Единствената институция, която изглежда стабилна, е армията. Така тя тръгва към политизация и намеса в управлението, явление, присъщо за целия Латиноамерикански континент.

Ключовите събития настъпват към септември 1924 г., когато тревогите на военните продължават да са на дневен ред, въпреки че Алесандри им симпатизира. Недоволството е най-очевидно сред младите офицери, които искат да поемат инициативата; те гледат с недоверие на старите. Има разлика в обучението в отделните военни училища и това също оказва влияние.¹⁴ Пехотата и флотът са съставени от два сегмента, всеки представляващ различни социални класи и съответно различна политическа философия. Офицерите, които произлизат от средната класа, са по-възприемчиви към икономическите и социалните промени. По-старшите офицери са разтревожени от политическата ситуация; те виждат Алесандри като заплаха за своите политически позиции и в армията, и сред обществото. Най-вече флотът не харесва Алесандри, той е по-аристократичен. Там дисциплината е по-силна. Много от висшите офицери, които подкрепят Алесандри, са от пехотата.¹⁵ Ситуацията в армията е противоречива; противоборството е нали-

¹² Collier, S. Ibidem, p. 210.

¹³ Tarr, Terence Stephen. Op. cit., p. 15.

¹⁴ Ibidem, p. 17.

¹⁵ Ibidem, p. 18.

це – между „млади“ и „стари“; между флот и пехота. Част от висшето командване, произлизащо от богати семейства, се заиграва с десница-та и олигархията, които имат за цел отстраняването на Алесандри.

Конгресът не придвижва предложенията на Алесандри, които засягат заплащането на военните и на служителите в публичната администрация. Те не са получавали заплати от доста време, защото законодателната власт не е утвърдила годишния бюджет. В тази ситуация, с правителствена благословия, е предложен закон, който да осигури заплати на законодателите.¹⁶ Те не са недоволни, но публично се обявяват против и заявяват, че това предложение е противоконституционно (конституцията от 1833 г. забранява да се плаща за тази дейност¹⁷). Служителите в публичната администрация са особено недоволни, защото правителството говори за редуциране на техния брой, за да се намалят разходите.¹⁸ Бюджетният дефицит става все по-голям; намаляването на разходите за бюрокрацията е стандартен и логичен начин за решаване на този проблем.

Разочаровани от хода на чилийската политика, млади офицери от гарнизона в Сантяго поемат инициативата в свои ръце. В историята на Чили това събитие става известно като Шумът на сабите.¹⁹ На 2 септември 1924 г. близо 50 офицери от пехотата влизат в галерията на Сената, за да чуят финалния дебат върху закона за парламентарните заплати. Само няколко от тях аплодират реч на един сенатор, който говори срещу тази мярка. Непосредственото искане на Сената е участниците като наблюдатели офицери да бъдат наказани. Армията го игнорира, тъй като няма забрана за присъствие.²⁰ Политиците публично и негативно коментират присъствието на военни, виждат ги като заплаха. Министърът на хазната иска от министъра на отбраната Мора Сотомайор обяснение, а той от своя страна настоява военните да напуснат. Младите офицери излизат от сградата, но го правят по-импулсивно, отколкото е необходимо. От Сената те отиват във Военния клуб.²¹ Негативното отношение на политическата класа води до радикализация на настроенията на тези хора, които смятат, че са ошетени и че ответната реакция е прекалена.

С всяка изминала минута напрежението нараства. Младите офицери проявяват готовност за действие; те отправят призив за среща с военния министър и в по-общ план – за спазване на конституционните норми. Така се стига до среща между бунтуващите се офицери и президента. На нея те настояват за спешно решаване на някои наболели

¹⁶ Ibidem, pp. 19 – 20.

¹⁷ Numm, Frederick. Military rule in Chile. The revolutions of September 4, 1924 and January 23, 1925. *The Hispanic American Historical Review*, Feb., 1967, Vol. 67, N. 1, pp. 4 – 5.

¹⁸ Tarr, Terence Stephen. Op. cit., p. 20.

¹⁹ www.academiaparlamentaria.cl (22 ноември 2021 г.).

²⁰ Numm, Frederick. Op. cit., p. 4.

²¹ Tarr, Terence Stephen. Op. cit., pp. 20 – 21.

въпроси. Обещанието на Алесандри за утвърждаване на необходимите мерки ги подтиква към действие. Някои хора смятат, че Алесандри използва армията, за да установи диктатура. Според други това е политическа маневра, за да се наложи проектираното законодателство.²² Всъщност намесата е безпрецедентна по своя характер.

Слуховете насърчават липсата на дисциплина. Репортер информира офицерите, че правителството планира да накаже тези, които са замесени в инцидента. Това провокира армията да действа.²³ Чувството за заплахата и желанието за промяна сред членовете на армията са основните фактори, които водят до задълбочаване на кризата.

В 10 часа сутринта на следващия ден се провежда среща, на която е утвърдена петицията, изработена от Карлос Ибанес дел Кампо.²⁴ Исканията са следните: 1. Вето върху закона за парламентарните заплати; 2. Утвърждаване на бюджета; 3. Реформа на закона за армията; 4. Увеличение на заплатите на карабинерите и военните; 5. Промяна на данъчното облагане; 6. Пенсионирание на ветераните от Войната за Пасифика; 7. Стабилизация на валутата; 8. Утвърждаване на закони със социален характер; 9. Утвърждаване на закон за наетите лица в частния сектор; 10. Изплащане на предишни заплати на учителите в държавните училища и служителите в администрацията; 11. Оттегляне на трима министри; 12. Министърът на войната винаги да бъде професионален военен; 13. Пълно изключване на армията от политическите процеси.²⁵ Очевидно исканията на младите офицери далеч надхвърлят техните чисто професионални претенции. По същество това е политическа намеса, която цели да наложи силово решение на възникналата криза.

Петицията е одобрена. Съставен е Военен комитет, който излъчва делегация, която да връчи съставения документ на президента. В 11:30 часа Алесандри посреща тези хора. Според разбунтувалите се армията е напълно изоставена от властта; много проблеми от национално значение са оставени без решение, докато Конгресът губи време в дълги и безплодни дискусии.²⁶ Така имплицитно армията посочва кого смята за виновен, и се опитва да оправдае намесата си.

Алесандри, правейки последен опит да овладее кризисната ситуация, пита групата дали е направил нещо грешно. Той напомня, че винаги се е опитвал да служи на интересите на армията. Твърди, че петицията съдържа много точки от неговата програма, но да се оттеглят

²² Ibidem, pp. 22 – 23.

²³ Ibidem, p. 23.

²⁴ Карлос Ибанес дел Кампо (1877 – 1960) е роден в Линарес и още на 16-годишна възраст постъпва във Военното училище. Кариерата му в армията е шеметна – издига се до директор на Училището за карабинери и след това ръководител на Кавалерийското училище. През 1924 г. се появява на политическата сцена и ще присъства в чилийската политика през следващите почти 30 години. Няма изявена идеология, а страст към властта, www.edicarchile.cl (16 ноември 2017 г.).

²⁵ Tarr, Terence Stephen. Op. cit., p. 25.

²⁶ Ibidem, pp. 25 – 26.

трима министри, е липса на субординация. Обещава, че министърът на вътрешните работи ще се запознае с този текст.²⁷ За властта това искане е напълно неприемливо, но и нейните възможности за реакция и евентуално противодействие намаляват прогресивно.

Под натиск и след поредица срещи кабинетът подава оставка. Алесандри се свързва с ген. Алтамирано (министър на вътрешните работи), споделяйки, че петицията е приета от правителството, и му предлага да оглави новия кабинет. Алтамирано поема задачата да състави ново правителство, предлагайки няколко имена.²⁸ Военният клуб отново е сцена на разгорещени дискусии. Алтамирано отива там вечерта, за да съобщи, че новото правителство е готово, а Конгресът трябва да одобри или да отхвърли списък с проектозаконови.²⁹ Формално погледнато, исканията на офицерите са изпълнени и кризата може да бъде решена. Ясно е, че ЛА ще подкрепи предложенията, тоест има известна политическа подкрепа.

Напълно изненадващо, на следващия ден, 6 септември, изниква изцяло нов казус – военните вече обсъждат дали президентът да бъде отстранен. Вечерта Алесандри е призован да се срещне отново с военните лидери, които публично заявяват, че той трябва да пожелае нова петиция, съдържаща точка, според която парламентарната система се е провалила и е назряла необходимостта за установяване на президентска система.³⁰ Вменяват се идеи и цели, които коренно биха променили хода на събитията. Това е изцяло ново по смисъл искане.

На следващия ден дебатът за бъдещето на Алесандри продължава. Също така се настоява за конституционна, икономическа и социална реформа. Кабинетът заявява, че ще поиска Конгресът да утвърди законите, за които се споменава в петицията. Ако откаже, ще поиска разпускане на Конгреса.³¹ Видимо правителството на ген. Алтамирано се стреми да спазва законовите процедури.

Това поставя въпрос пред Военната хунта: как да е реагира, ако Алесандри разпусне Конгреса? Преобладаващото мнение е, че трябва да се подкрепи президентът. Предложено е, в случай че Конгресът не утвърди законите, Алесандри да подаде оставка. Алтамирано би го наследи, той ще разпусне Конгреса. Този план не е одобрен, заявена е безусловна подкрепа на Алесандри.³² Противоречивото отношение към президента показва, че няма единна концепция и предварителен план, а различните гледни точки спрямо бъдещето дават основание да се твърди, че военните имат различни цели.

²⁷ Ibidem, p. 27.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem, p. 29.

³¹ Ibidem, p. 29.

³² Ibidem, pp. 29 – 30.

8 септември е денят, в който законодателната власт трябва да обсъди законопроектите. Сенаторите от НС са заявили, че няма да присъстват, и около половината от банките остават празни. След съвсем кратко заседание Сенатът утвърждава мерките – 17 гласуват „за“, един е против, а двама – въздържали се. За 15 минути се утвърждават 14 закона. Сред тях са: 110 млн. песо за баланс на бюджета, Закон за кооперативите, реформа на Закона за трудовите инциденти, подобряване на условията на труд за служители в частния сектор; регулация на работата на профсъюзите; нови правила за пенсионирането в армията, както и за издигането в чин; увеличение на заплатите в армията; реорганизация на работата на полицията.³³ Следобед на 8 септември всичко изглежда приключило. Кризата намира своя изход след утвърждаването на исканото законодателство. Съвсем скоро обаче тези мерки ще се приемат за палиативни и недостатъчни.

Хунтата обаче изненадващо прави изявление, в което иска директно оставката на Алесандри.³⁴ Събитията вече придобиват характер на класически военен преврат. Президентът е наясно, че не може да намери достатъчно подкрепа, за да се противопостави на военните.

В същия ден той подава оставка. През нощта напуска „Ла Монеда“, за да търси убежище в посолството на САЩ. Тъй като контролира Конгреса, който трябва да приеме или да отхвърли оставката, Либералният алианс предлага компромис: без оставка, а напускане на страната за шест месеца³⁵ (опция, която се предвижда по конституцията от 1833 г.).

В Сантяго циркулират слухове относно решаването на президентската криза. Привържениците на Алесандри организират демонстрации в негова подкрепа. Студентите протестират срещу военните, които от своя страна смятат, че продължаващото присъствие на Алесандри в страната само ще допринесе за безредието. Той напуска Чили в посока Аржентина на 10 септември. В същото време цивилните членове на кабинета подават оставка с твърдението, че дълг на военните е да поддържат вътрешния ред.³⁶ Това дава възможност на армията да овладее властта изцяло.

На 11 септември 1924 г. се конституира Военна хунта, която обявява своето намерение да сложи край на корупцията и да свика Учредително събрание. Нужна е нова конституция, която да отговаря на националните намерения. Общественото мнение посреща добре новата ситуация, най-вече средната класа, която вижда военните като свой защитник. От друга страна, олигархията също е доволна, че се е освободила от Алесандри; смята, че сред военната върхушка има консерва-

³³ Ibidem, pp. 30 – 31.

³⁴ Ibidem, pp. 31 – 32.

³⁵ Ibidem, p. 33.

³⁶ Ibidem.

тивни настроения, които ще надделеят заради йерархията.³⁷ Остротата на конфликта обаче е притъпена само временно.

Провежда се среща между Военната хунта и част от правителството, за да се реши въпросът дали да бъде разпуснат Парламентът. Хунтата е съгласна; декретът е подписан на 11 септември. В същия ден манифест³⁸, озаглавен „За Родината“, обявява създаването на Хунта за управление. Документът обяснява политическите цели на военното управление, а именно политическо обновление, и уверява обществото, че това е временна ситуация. Няма да бъде толериран политическият каудилизъм; гражданските свободи ще останат непокътнати; ще бъде свикано Учредително събрание, което да състави нова конституция. Едва тогава ще се проведат избори.

Манифестът на младите офицери ясно показва какво целят. Бързо връщане към цивилно управление без конституционна реформа би помогнало на НС отново да поеме контрола върху властта. Това Военната хунта не желае. Младите офицери виждат себе си като обновители, не като революционери.³⁹

Хунтата за управление, която ръководи новото правителство (двама от министрите са членове на ТЕА⁴⁰), обявява в свой манифест, че ще работи за повторно установяване на конституционния ред; възможно най-скоро ще бъдат проведени избори. След това властта ще бъде предадена на тези, които са избрани.⁴¹ Разминаването в целите на отделните действащи лица не позволява преодоляването на кризата и не осигурява така желаната стабилност.

Противоречията между двата манифеста отварят втора глава от военната интервенция в Чили. Хунтата за управление говори просто за промяната на тези, които управляват държавата. Военната хунта иска преформатиране на националната политическа система. Първоначално разликите не са от голямо значение, но скоро Военната хунта започва да поставя под въпрос политическия характер на Хунтата за управление, която формира правителство, без да консултира с Военната хунта. Това е първата ѝ политическа грешка. В същото време тя прави и втора – ген. Алтамирано е попитан дали Военната хунта все още съществува, и той отговаря отрицателно.⁴²

На 12 септември кабинетът започва да работи. Един от първите декрети е приемането на оставката на Алесандри. Мнозинството от офицерите не харесват членовете на Хунтата за управление, защото те имат десни убеждения; настояват за промени. Ситуацията се влошава,

³⁷ www.academiaparlamentaria.cl (22 ноември 2021 г.).

³⁸ Manifiesto de la Junta Militar (11 de septiembre de 1924). <http://obtienearchivo.bcn.cl> (21 ноември 2021 г.).

³⁹ Numm, Frederick. Op. cit., p. 13.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Tarr, Terence Stephen. Op. cit., p. 34.

⁴² Ibidem.

защото Хунтата за управление се опитва да игнорира Военната хунта. Кабинетът се стреми да получава заповеди само от Хунтата за управление.⁴³ Това е подмяна на целите на движението за хората, които извършват промяната.

Въпреки заплашителната борба за власт между двете хунти гражданската реакция към колапса на управлението е мирна. По думите на американския посланик „нацията е настроена да приеме новото правителство, докато се утвърди нова Конституция или докато избори не донесат промяна“. Двата полюса на чилийската политика открито подкрепят военното управление по напълно различни причини: десницата, защото Алесандри и неговото парламентарно мнозинство са елиминирани; радикалната левица, защото реформите и социалното законодателство са обещани от Военната хунта.⁴⁴ Консенсусът обаче е само привиден и краткотраен.

Повечето от умерените сектори в обществото приемат пасивно революцията, с изключение на Радикалната и Демократическата партии, плюс движението на алесандристите. Консервативната преса тържествува, отрицателната оценка на Алесандри е константа на нейните страници. Тя сравнява революцията с фашисткото движение в Италия и преврата на Primo de Rivera в Испания; настоява за авторитет, ред и дисциплина. НС изразява желание да си сътрудничи с правителството.⁴⁵ Тази съпричастност не е изненада, защото е напълно в унисон с целите на партията.

Дори ген. Алтамирано да се надява на двупартийна политическа подкрепа, той трябва да се изправи пред реалността. Левите партии дават изявления, осъждащи военното правителство. Радикалната партия иска от своите членове да се противопоставят открито. Алтамирано е относително изолиран и се налага да приеме помощта на НС.⁴⁶

Търсенето на политически съюзници е само една от тревогите на Алтамирано. Армията трябва да бъде върната в казармите. Военната хунта обаче не е доволна. Разликата в мненията на двете хунти относно целите на революцията от септември става ясна. Това прераства в разрив.⁴⁷ През октомври отношенията се влошават. Правителството или трябва да доминира над Хунтата, или да ѝ гарантира право на глас в държавните дела. В края на месеца се стига до по-остри противоречия. Когато става ясно, че са нужни промени, Хунтата избира комитет, който да установи постоянен канал на комуникация. Постигнато е споразумение за две срещи седмично; кабинетът обещава да консултира цялото законодателство с Военната хунта.⁴⁸ Очевидно има подчинено положение.

⁴³ Ibidem, pp. 35 – 37.

⁴⁴ Numm, Frederick. Op. cit., p. 13.

⁴⁵ Ibidem, pp. 39 – 40.

⁴⁶ Ibidem, p. 41.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem, pp. 42 – 43.

През октомври, когато Хунтата представя петиция на Алтамирано, става ясно, че правителството няма да приема съвети от младите офицери. Всъщност това е списък с предложения за реформи; младите офицери настояват Учредително събрание да изработи нова конституция; да бъдат създадени нови министерства за митниците, транспорта, селското стопанство, публичните дела, санитарната дейност и труда; намаляване на бюрокрацията; фискални реформи, справяне със спекулата; защита на националната индустрия; автономия на съдебната власт и образователната система; закон за създаване на Централна банка. С изключение на създаването на три нови министерства, правителството не работи по изпълнението на новата петиция.⁴⁹ Програмата за реформи отново е мащабна, като очевидно става ясно, че големият брой закони, гласувани скоростно през септември, не са достатъчни.

Военната хунта е силно заинтересована от електорална реформа и дава няколко предложения. Правителството не ги взема под внимание, новият електорален закон излиза с декрет; президентските избори са насрочени за май 1925 г., което е директно посегателство срещу споразумението. Това е финалният удар за Хунтата за управление.⁵⁰ Правителството не осъзнава, че маргинализирането на Военната хунта ще има отрицателни последици. НС лобира за избори, преди Алиансът да е възстановил своя престиж, загубен заради администрацията на Алесандри.⁵¹ Политическата борба не спира.

Обществото е разочаровано от закона, защото няма наказателно преследване на машинации. Кабинетът смята, че са необходими някои промени, и заради това е уведомена Военната хунта, която отново вкарва в дневния ред проблема с конституционните реформи. Тъй като кабинетът не се съгласява, преговорите спират.⁵²

След публикуването на декрета за изборите политическите партии започват да организират кампаниите си. Броят на вестник „Ел диарио илюстрадо“ от 5 декември 1924 г. провокира огромна сензация в политическите кръгове, заявявайки, че полк. Алфредо Еуинг, шеф на карабинерите, е препоръчан от военните за кандидат за президент. Правителството, което иска да държи армията извън кампанията, кани Еуинг в „Ла Монеда“. Той дава задоволително обяснение и изразява желание да напусне поста, за да разсее слуховете; министърът на вътрешните работи приема подадената оставка.⁵³ Сблъсъците по отделни въпроси са ежедневие.

Стига се до поредната колизия. Кабинетът е склонен да подаде оставка в интерес на националното спокойствие, а в същото време Военната хунта да се разпусне. Предложението на правителството е под-

⁴⁹ Numm, Frederick. Op. cit., p. 15.

⁵⁰ Tarr, Terence Stephen. Op. cit., p. 43.

⁵¹ Ibidem, p. 44.

⁵² Ibidem.

⁵³ Ibidem, pp. 43 – 45.

крепено от флота и част от пехотата. Пред този натиск Военната хунта се съгласява на предложението и на 13 декември обявява, че се саморазпуска. В комюникето се казва: 1. Военната хунта никога не е мислила да обяви военна кандидатура за президент; 2. Слага се край на нейното функциониране, по нейна инициатива; 3. Доверява се на Хунтата за управление. Отстраняването на Военната хунта е цел на политическия кабинет. Дори военните от Правителствената хунта подкрепят това действие. Но дори разпускането на Военната хунта не може да заличи факта, че едно течение в армията се противопоставя на правителството. Очевидно септемврийското движение завършва с отстраняването на Алесандри и разпускането на Конгреса. Този факт Военната хунта отказва да осъзнае.⁵⁴

След разпускането на Хунтата ген. Алтамирано формира друг кабинет в съгласие със споразумението. Вторият кабинет, съставен на 19 декември, е още по-силно свързан с Националния съюз, което го прави реакционен по своя характер.⁵⁵ В тази ситуация Либералният алианс е силно дискредитиран. Има опит за обединение в една коалиция, така че да има единна и силна опозиция, но тази инициатива се проваля. Междувременно циркулират слухове за възможна контрареволуция, инициирана от ген. Алтамирано. Центърът на недоволството е сред истинските реформатори, свързани с Военната хунта, ръководени от Ибанес.⁵⁶

Подмяната и ходът на събитията водят до идеята за нов заговор. На 15 януари 1925 г. вече има план за действие и насрочена дата, а именно 23 януари. Както е предвидено, президентският дворец е обкръжен. Привечер членовете на управляващата хунта са арестувани, а временна Хунта поема управлението.⁵⁷ Бързо е публикуван манифест⁵⁸ от гарнизона на Сантяго, обясняващ целите на движението; той съдържа призив за връщането на Алесандри (армията никога не е смятала, че оставката му е необходима), както и свикването на Учредително събрание; подчертава се, че движението се базира на манифеста от 11 септември. На следващия ден Ибанес, който стои в основата на заговора, заявява, че Алтамирано ще бъде отстранен, за да се върне Алесандри като президент.⁵⁹ Реално съпротива няма.

Зад революцията от 23 януари стоят онези цивилни сектори, които виждат ползите от реформаторската програма на Алесандри.⁶⁰ Властта обаче е поета от Хунта, в която влизат генерали. Това е завой надясно, който се превръща във война между поколенията в армията. Военната хунта започва кампания за завръщането на Алесандри. Тя е

⁵⁴ Ibidem, p. 46.

⁵⁵ Numm, Frederick. Op. cit., p. 17.

⁵⁶ Tarr, Terence Stephen. Op. cit., pp. 47 – 48.

⁵⁷ Numm, Frederick Op. cit., pp. 19 – 20.

⁵⁸ Manifiesto de 24 de enero de 1925 <http://obtienearchivo.bcn.cl> (24 ноември 2021 г.).

⁵⁹ Tarr, Terence Stephen. Op. cit., pp. 49 – 50.

⁶⁰ Numm, Frederick. Op. cit., p. 20.

подкрепяна от най-консервативните сектори.⁶¹ Оправдават се очакванията на олигархията, че дисциплината в армията ще помогне за овладяването на ситуацията.

Очевидно е, че новото движение се ръководи от антиправителствените членове на Военната хунта, като целите са тези от манифеста от 11 септември. Има и противоречие – връщането на Алесандри ще означава признаване на Либералния алианс във властта. Армията отново се намесва в политиката. Революцията от септември се проваля и януарското движение е призвано да я съживи. След отстраняването на Алесандри тяхното желание е да върнат цивилното управление. Движението от януари може да се нарече революция, то предлага дълбоки промени.⁶² Не е ясно обаче какъв тип република ще се създаде – президентска и парламентарна, тоест няма ясна визия за конкретиката на промяната.

През януари 1925 г. военните нямат голям избор; те трябва да избират между Алесандри и Националния съюз. Също така има фрустрация в армията; желание да се прочисти сама от това, което е направила от септември насам. Много от офицерите усещат, че през септември са се провалили; не желаят страната да се върне към управление на десен президент. Януарското движение е относително успешно, защото се сдобива с контрол върху „Ла Монеда“.⁶³ Решението Алесандри да бъде върнат в страната и на поста си, не идва лесно, но той се приема като по-малкото зло; освен това чрез него ще има по-успешно противодействие срещу десницата, която се опитва да оказва директно влияние върху армията. Споразумението между президента и военните се базира на две основни задачи: изработване на нова конституция, която да сложи край на парламентарния режим, и връщане на армията в казармите.

Алесандри се връща през март и очевидно бъдещото цивилно управление е спасено. Негов приоритет през тези месеци е конституционната реформа. На 7 април той назначава Голяма консултативна комисия от 53 членове, представляващи всички политически партии, включително Комунистическата. По-малък подкомитет работи по вече съставен проект, провеждайки 35 заседания. Текстът е представен на Комисията на 23 юли, когато самият Алесандри говори пред нея. Радикалната, Консервативната и Комунистическата партия се противопоставят на този текст. Проблемът става все по-деликатен, защото манифестът от 11 септември, на който се базира януарското движение, призовава за Учредително събрание, не за референдум.⁶⁴ Мнението на армията също е изразено – тя одобрява текста. На 3 август е проведен референдум, в който участват 45% от имащите право на глас. От

⁶¹ www.academiaparlamentaria.cl (22 ноември 2021 г.).

⁶² Tarr, Terence Stephen. *Op. cit.*, p. 50.

⁶³ *Ibidem*, pp. 51 – 52.

⁶⁴ *Ibidem*, pp. 53 – 54.

тях 93% гласуват положително.⁶⁵ Подмяната е очевидна; заобикалят се мнението и вижданията на политическите партии. Очевидно се работи бързо, а свиканият референдум показва, че има страх от евентуални обструкции, тоест да не се промени посоката на действие.

С конституцията от 1925 г.⁶⁶, която влиза в сила на 18 септември, започва съвременната история на Чили; сложен е край на т.нар. парламентарен режим и се полагат основите на президентска република. Осъществена е наистина сериозна промяна в управлението на страната.

Чл. 1 постановява, че Чили е унитарна държава с републиканско управление. Чл. 7 заявява: „Избирателни права имат гражданите, навършили 21 години, които са грамотни и са записани в избирателните списъци“. Не може да говори за всеобщо избирателно право, особено при положение че жените са напълно изключени от електоралния процес. Чл. 10 изброява основните права на населението – равенство пред закона, свобода на религията, на изразяването, на сдружаването, неприкосновеност на собствеността, на дома и на кореспонденцията и т.н. Присъстват стандартните демократични постановки. Чл. 7 отбелязва, че началното образование е задължително, което е новост, но е напълно в унисон с тенденциите на епохата.

Глава 4 разглежда законодателната власт, наречена Национален конгрес. Той се разделя на две: Камара на депутатите и Сенат. Определени са условията, при които един човек може да бъде избран – трябва да има избирателни права, да не е осъждан, а за сенатор трябва да има и навършени 35 години. Чл. 28 определя кой не може да бъде избран за депутат или сенатор – министри, губернатори, интенданти и магистрати. Един човек не може да съвместява постове депутат и сенатор, както и министър, а също едновременно да бъде и кмет (чл. 29). Конгресът има задължението да одобрява годишния бюджет; да дава разрешение на президента да напуска националната територия; ратифицира договори с чужди държави, подписани от президента.

Новият ред разпорежда четиригодишен мандат на депутатите и осемгодишен за сенаторите; избират се 132 представители за Долната камара и 45 – за горната. Любопитно, законодателната власт не заседава целогодишно. Чл. 56 ясно разписва кога се открива годишната сесия и кога се закрива – съответно на 21 май и на 18 септември. В случай на нужда може да се свикват и извънредни сесии, по предложение на президента или по желание на ръководителя на Сената, чрез писмената молба на половината от членовете на Конгреса и Горната камара. Ако тази сесия е свикана от държавния глава, тя не може да се занимава с други законодателни задачи освен посочените в писменото искане.

⁶⁵ Simon Collier. Op. cit, pp. 212 – 213.

⁶⁶ www.memoriachilena.cl (18 януари 2018 г.).

Отсъствието на постоянно действащ Парламент подкрепя тезата, че са силно занижени неговите контролни функции.

Глава 5 е посветена на президентската институция. Чл. 61 казва следното: „за да бъде избран за президент, трябва да бъде роден на територията на Чили, да е навършил 30 години и да притежава необходимите качества, за да бъде член на Камарата на депутатите“. Неговият мандат е шест години и няма право на „непосредствено преизбиране“. Това означава, че трябва да изчака шест години, ако желае да се кандидатира отново.

Правомощията на президента са изброени в чл. 72. На първо място, като негово задължение са вменени съставянето на закони, тяхното санкциониране и утвърждаване. Следва диктуване на регламенти, декрети и инструкции, които „смята за подходящи за изпълнението на законите“. Той има право да удължава обичайните сесии на Конгреса и да свиква извънредни, да надзирава съдебната власт, да номинира министри, дипломатически агенти и губернатори. В тази посока се наблюдава едно ограничение – назначаването на посланици и пълномощни министри се подлага на утвърждаване от Сената, но те са отговорни пред държавния глава. Също така президентът номинира магистратите от Върховния съд и упражнява надзор над въоръжените сили; грижи се за публичните финанси, има право да обявява война и да води външната политика на страната. Министрите се назначават и отстраняват от президента и отговарят пред него, извън финансовите въпроси. Редуцирани са контролните функции на Конгреса спрямо работата на министрите, които вече се подчиняват изключително на президента. Вотът на недоверие е заличен като процедура.

Възстановяват се провинциалните събрания. Първата от седемте „преходни разпоредби“ разделя Църквата и държавата; правителството се съгласява да плаща на Църквата субсидия от 2,5 млн. песо за пет години.⁶⁷

Чрез новата конституция Алесандри изпълнява обещанията, които е дал на обществото през 1920 г. Тя възстановява лидерските позиции на изпълнителната власт и осигурява обширни социални и икономически реформи. Новият основен закон е желан от обществото, но е резултат от заговорите и революциите на военните от 1924 и 1925 г. Офицерите, които водят двете движения, са отговорни за обновяването на чилийската политическа система.⁶⁸

С обявяването на новата конституция от 1925 г. започва нов етап в политическата и парламентарната история на Чили, маркиран от доминацията на изпълнителната власт над законодателната, тоест стра-

⁶⁷ Simon Collier. Op. cit, p. 213.

⁶⁸ Numm, Frederick. Op. cit., pp. 20 – 21.

ната става по-скоро президентска република. Кризата е преодоляна, а следващата ще дойде след почти половин век.

POLITICAL AND SOCIAL CRISIS IN CHILE (1924 – 1925)

Assoc. Prof. Gergana Aleksieva, PhD

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Abstract: *After the end of the First World War, conditions for change arose in Chile: the dominant parliamentary regime had used up its capacity to deal with the crises. The pressure for social reforms from the society and at the same time the systematic refusal of the government to implement such lead to escalation of tensions. The army and especially the junior officers turned out to be the engines and leaders of this process, which after a series of cataclysms in the second half of 1924 and 1925 resulted in a new Constitution that changed the institutional structure of Chile and provided stability for the next half a century.*

Keywords: *Contemporary history of Chile, Constituion of Chile (1925), Arturo Alesandri, the army in Chile.*

Доц. д-р Гергана Алексиева

Исторически факултет

Катедра „Нова и съвременна история“

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Бул. „Цар Освободител“ № 15

Имейл: ggaleksiev@uni-sofia.bg